

“ÖZENİLESİ YAŞAMLAR”

İSLAMİ ROMANLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

Çalışkan, Koray. 1996. *Özenilesi Yaşamlar: İslami Romanlar Üzerine bir İnceleme*, Birikim, Vol. 91, s. 89-95.

Koray ÇALIŞKAN

1. Giriş:

Modern romanın en belirleyici özelliklerinden biri, içinde yazıldığı toplumun etik, epistemolojik ve psikolojik ikliminin ipuçlarını barındırması olarak görülmektedir. Hatta birçok edebiyat kuramcısı ve yazar, romanı “toplumun içerisinde dolaşan ayna” olarak tanımlamaktadır.

Romanın Türkiye coğrafyasına girişi ondokuzuncu yüzyılın sonlarına, özellikle 1870-1890 arasına rastlar. Tanzimat romanı, cumhuriyet devrinin “ilerlemeci romanları”, köy romanı, Türk edebiyatının içinde barındırdığı roman çeşitlerindedir. Son onbeş sene içerisinde Türk romancılığı yeni bir türle karşı karşıya: İslami Roman. İslami roman diye adlandırdığımız türün belki de en önemli özelliği, popüler kültürün ürünlerinden en göze batanı olmasında ve cirosu milyarları aşmış bir pazara yönelik olarak çalışmasında yatıyor.

Karikatürlerde okura kitap imzalatmaya çalışan yazar tiplemesinin sıkça kullanıldığı bir ülkede, çok satan kitapların sosyolojik önemlerinin gözardı edilmemesi gerekmektedir. Hele bu İslami romanlar; 59 baskıya kadar ulaşabiliyorlarsa ve İslami köktencililiğin akademik olarak tartışıldığı bir platoda geniş bir okuyucu kitesince okunuyorlarsa önemleri daha da artmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, çok satan İslami romanlardan derlenmiş bir seçkiye dayanarak bu romanların genel karakterini tartışmak ve içeriklerindeki normatif yargıların varolan ve varolması özlenen, istenen toplumsal modellerdeki yansımalarını izlemek oldu. Bu ana okuma eksenini çerçevesinde karakterlerin özellikleri, bilgiye bakışları, ontolojileri ve önemli toplumsal sorunlar karşısında geliştirdikleri tavırlar incelendi.

2. Seçki ve Yöntem:

Kitap seçiminde göz önünde bulundurulmuş en önemli kriter okunma oranları oldu. İncelenilen yedi roman ortalama olarak 11 baskı yapmış. Yayınevlerinin beyanına göre her baskıda 5000 adet kitap hazırlanmış.

Seçkimizin bir diğer özelliği yedi ayrı yazarın kitaplarının incelenmesi oldu. Yazarların yanında, yayınevinin de önemli bir değişken olduğunu anlaşıldı. Bu nedenle İslami roman

pazarının oldukça önemli bir bölümünü elinde tutan Timaş ve Beka Yayınlarından çıkmış kitaplar okundu.

Kitapların incelenmesi iki aşamada gerçekleşti: İlk aşamada romanlar ayrı ayrı okunarak özellikle hangi konuların işlendiği anlaşılmasına çalışıldı. İkinci aşamada farklı temaların romanlardaki kurgulanışları incelendi. Bu nedenle tek tek değerlendirmelerden kaçınıldı ve tematik bir inceleme yapıldı. Bunun yanı sıra ilk bölümden de anlaşılacağı üzere romanların kapak kurgularının ve resimlerinin de okunması yapıldı ve tematik incelemeye bir giriş niteliğinde olması amacıyla romanlar hakkında kısa tanıtıcı bilgiler verildi.

3. Kapaklar ya da “Mesaja” Giriş:

3. 1. Ayasofya Dile Geldi:

Beka Yayınlarından Şubat 1992’de çıkan kitabın yazarı Durali Yılmaz, geriye dönüş tekniğini sıkça kullandığı romanında Ayasofya’yı duygularıyla, düşünceleriyle bir insan kimliğinde sunup, dinden her soyutlandığında yaşadığı acıyı, romanının kurgusal çerçevesi olarak kullanmış.

Kitabın kapağında, büyükçe bir sağ elin avuç içine çizilmiş yeşillikler içerisindeki Ayasofya neresi olduğu kapaktan anlaşılamayan bir mekana sunulmakta. İleride ele alacağımız Minyeli Abdullah’ın kapağı ile büyük bir benzerlik gösteriyor. İkisinde de cami bir mekana, bir cemiyete taşınıyor, sunuluyor, alternatif olarak gösteriliyor.

3. 2. Huzur Sokağı:

Şule Yüksel Şenler’in yazdığı Huzur Sokağı 1994’de Timaş Yayınlarından çıkmış ve Birleşen Yollar adıyla sinemaya aktarılmış. Kitabın kapağının iç kısmında “Timaş bir okuldur” ibaresi yeralıyor. Arka kapakta romanın küçük bir özeti var: “Hasretiyle kavrulduğumuz huzurlu bir cemiyetin, bir çok ana hatlarıyla küçük bir sokakta sembolleşmiş şeklidir Huzur Sokağı.”

Kitabın ön kapağında Ellerini tanrıya açmış tesettürlü bir kadının namaz kılarken ya da dua ederken çizilmiş bir resmi bulunuyor.

3. 3. Senatörün Kızı:

M. Talat Uzunyaylalı’nın yazdığı Senatör’ün Kızı adlı romanın konusu kitabın arka kapağında belirtilmektedir: “ (Uzunyaylalı), çağdaş değerlerin çökerttiği insanların “insan kalabilmek için” İslama yönelişlerini ve bu uğurda verdikleri mücadeleyi anlatmaktadır.” Kitabın kapağında, tesettürlü bir kadın resmedilmiştir.

3. 4. Sokağa Açılan Kapı:

Kimi gazetelerde ironik olarak “İslamcı kesimin Orhan Pamuk’u” olarak adlandırılan Ahmet Günbay Yıldız’ı ve eserlerini, kitabın ilk sayfasında Timaş yayınları şöyle tanıtıyor: “Yazar, eserlerinde Türk toplumunun her kesimini ele aldı ve işledi. İyi ve kötü yönleriyle İnsan

ve Toplum arasındaki etkileşimin ötesindeki sebepleri tespit ve gözler önüne serdi. Daha sonrada çözümlerini net bir şekilde gösterdi.”¹

Yıldız ve Pamuk arasında kurulan benzerliğin bir tek nedeni var, o da ikisinin de çok okunulan yazarlar olmaları. Fakat kitap baskı sayıları göz önünde bulundurulursa benzetmenin yönünün değişmesi, ironik olarak daha doğru olur. Zira kitapları toplam olarak 158 baskı yapmış Yıldız, Pamuk’tan daha fazla okunuyor olma niteliğine sahip.

Yukarıda yazarı tanıtmak için alıntılanan bölüm elimizdeki kitabın sosyolojik, ve siyasi yönünün altını çizmekte. Zira roman, hem toplumun farklı kesimlerini irdeliyor hem de bir çözüm barındırıyor. Gerçekten ileride de göreceğimiz üzere İslami roman bu iki farklı disiplini de içeriğinde barındırmakta.

Kitabın, sırasıyla ön ve arka kapağı romanın zamana bağlı seyrinin simgesel bir özeti gibi. Ön kapakta bir kapıyı açık bırakarak tesettürlü olarak sokağa çıkan bir kadın ve arkasından bakan küçük bir çocuk var. Arka planda bir bar tabelası mevcut. Arka kapak ise romanın sonunu anlatır nitelikte. Muhtemelen kapıyı açık bırakarak giden kadın, tesettürlü olarak geri dönmüş ve masanın üzerine kafasını koyan, önceki çocuktan biraz daha büyükçe bir çocuğu teselli eder gibi resmedilmiş.

3. 5. Son Kavşak:

İbrahim Ulvi Yavuz’un yazmış olduğu kitabın ikinci baskısı Beka Yayınları’ndan çıkmış. Diğerlerinden ayrı olarak bu kitap belgesel roman olma iddiasında. Yayınevi kitabın reklamını arka kapakta şöyle yapıyor: “Hürriyet çığlıkları içinde coşan, isyan eden, batıdan medet bekleyen Osmanlı münevverlerinin hayal kırıklıkları, yokoluşları... Geçmiş övme hastalığına tutulmadan, yakın tarihimizi çarpıtıp genç nesilleri ecdadına düşman yapan anlayışın üzerine balyoz gibi inen belgesel roman...”

3. 6. Açlatan Notlar:

Hüseyin Gedik’in yazdığı Açlatan Notlar, İslami romanının bu incelemede kavramsallaştırılan bir çok özelliğini örnekler nitelikte. Kitap arka kapağında şöyle tanıtılıyor: “Gerçek manada nimetlerin ahiret nimetleri olduğunu, bu dünyanın ise bir imtihan yeri ve geçici olduğunu, bu dünyanın Allah katında bir sivrisinek kanadı kadar değeri olmadığını, elbette bir gün ölüp hesap verileceğinin şuurunda olan insanların hayat hikayesini bulacaksınız, Açlatan Notların sayfalarında. Ve ayrıca gerçek sevginin ve gerçek aşkın ne olduğunu göreceksiniz.”

Bu dünya-öbür dünya ikiliğinin, gerçek-gerçek olmayan ikiliğinin ve bunların üzerinde bir ana başlık olarak İyi - Kötü ikilemesinin küçük bir panoramasını çizen yukarıdaki paragraf yalnızca Açlatan Notların değil, bu çalışmada incelenen diğer kitapları da tanıtır nitelikte.

3. 7. Minyeli Abdullah:

Gerçek adı Ömer Okçu olan ve dedesinin adı Hekimoğlu İsmail’i takma ad olarak seçen yazarın bu kitabı, 59 resmi baskı ve yayınevini bildirdiğine göre en az 10 adet kaçak baskısıyla Türkiye’nin en çok satan kitapları arasına girmiştir.

¹Bu alıntıda gramatik hatalar ve hatalı cümle kurulumları aynen korunmuştur.

Minyeli'nin kapağı, daha önce gördüğümüz Ayasofya Dile Geldi'nin kapağıyla benzer özellikler taşıyor. Bir çölün kıyısına kurulmuş, yüksek apartmanlardan başka hiçbir şeye sahip olmayan modern bir şehre, sırtında, yeşil bir alan üzerine oturtulmuş bir cami taşıyarak yaklaşan adam figürü resimlenmiş. Modern şehir ruhu boşalmış ve cahiliye devrini yaşayan insanların yaşadığı mekan ve iki büklüm olmuş sırtında cami taşıyan adam ise ruhsuzluğun panzehiri İslami kente taşıyan adamı canlandırmakta.

4. Romanlardaki Karakterler:

İslami romanın karakterleri göze batan bir benzerlik göstermektedirler. Kurguların büyük bir bölümü, iki ana karakterin devinimleri üzerine oluşturulmaktadır. Bu iki ana karakterin olay örgüsünü taşıyan hareketlilik alanları genişletilmek ya da değiştirilmek istendiğinde yeni yardımcı karakterler ortaya çıkmaktadır. Huzur Sokağı'ndaki Feyza ve Bilal, Senatörün Kızı'ndaki Ebru ve Ata, Minyeli'deki Abdullah ve Sevde, Ayasofya Dile Geldi'deki Ayasofya ve Faruk, bu karakter ikililerinin en belirgin örnekleridir.

Daha az kullanılmakla birlikte, bir ana karakter ve yanında, onun kadar önemli olan, fakat farklı insanların kişiliklerinde beden bulan değişken bir yardımcı karakter de kurgulanmıştır. Örneğin Sokağa Açılan Kapı'nın Sıla'sı ve olay örgüsü içerisinde onun kadar önemli bir yere sahip olabilmüş Baba ve evlenip ayrıldığı eşi Erhan, bu tip karakterleri örneklemektedir. Benzer bir şekilde Ağlatan Notlar'daki, büyüüp İslam'dan koştuktan sonra adını Koray olarak değiştiren Necmi ve Abdullah Hoca benzer bir nitelik göstermektedirler.

Bu karakter ikilemelerinin değişmeyen teması ise bir karakterin "örnek" ve "özenilesi" tiplene olması, diğerinin ise "devr-i gaflet"² döneminden "devr-i saadet" dönemine geçerken "özenilesi karakteri" kılavuz ya da aydınlatıcı olarak bellemesi ve ona bağlanması olarak özetlenebilir. Örneğin Ata-Ebru, Bilal-Feyza ikilemeleri bu çeşit ilişkiler zinciri içerisinde kurgulanmışlardır. Abdullah Hoca ise bir cemaate "örnek" insan olarak gösterilmiş, Minyeli bir çok yardımcı karaktere İslam'ı yaşamak anlamında örnek ve yol gösterici olmuştur.

4. 1. "Özenilesi" Karakterler:

Bu tiplmeler bir çok bakımdan ortak özellikler taşımaktadırlar. Ata, Bilal, Minyeli, Feyza'nın babası Ferit bey, Abdullah Hoca, Faruk, yaşamlarını roman kurgusunun başından beri İslam'ın buyurgaçlarına göre şekillendirmektedirler. Bu karakterlerde imlenmiş yaşamların tümü "rağmen yaşamlardır". Bir diğer deyişle, bu yaşamlar toplumdan gelen tüm baskılara ve düzenden gelen her türlü engellemelere rağmen sürdürülmektedir. Ata, kendisiyle yobaz diye dalga geçilen, inançlarından dolayı sürekli aşağılanan bir çevreye "rağmen" İslami hayat çizgisini sürdürmekte, Ferit Bey resmi bir dairedeki görevinden inançları nedeniyle bir komploya kurban giderek uzaklaştırılmakta ve yoksulluğa terk edilmekte, Abdullah Hoca devlet

²Bu kavram için bkz. Huzur Sokağı, s. 492.

tarafından en ücra köylerde görev yapmaya zorlanmakta, Bilal okuduğu okulun öğrencilerince hor görülmektedir.

Özenilesi karakterlerin bir diğer önemli özelliği, içerisinde rağmen yaşadıkları toplumun özneleri tarafından çoğu zaman şaşkınlık ve hayranlıkla karşılanmaları ve İslam'a yakıştırılmamalarıdır. Bu hayranlıklar, özenilesi karakterin en başarılı, en yakışıklı, en güzel olmasındandır. Romancı, kurguladığı bu karakteri Alain Deleon'a ya da Gary Grant'a benzetmekte bir sakınca görmemektedir.³ Zira fiziki güzellik tartıştığımız tiplerimiz olmazsa olmaz özelliğidir. Zaten "(Minyeli) Abdullah çöplükte biten gül misali, muhite inat, üstün bir ruha sahipti. Fitri bir kabiliyetle iyi ile kötüyü ayırabiliyordu. Fiziki durumuyla da uzunca boylu, geniş omuzlu, boyu ile kilosu denk, yeni girdiği delikanlılık devresinde yarım sakal traş ile tam bir erkek güzeliydi."⁴ Yukarıdaki Minyeli betimlemesinde, tartıştığımız tüm özenilesi karakter niteliklerini bulabiliyoruz: Abdullah çölde açan çiçek, fitren Müslüman ve hayran olunası bir fiziki güzelliğe sahip.

4. 2. "Aydınlanan" Karakterler:

Bu tipler türü, islami romanın karakter ikilemelerinin diğer bacağına oluşturmaktadır. Adını özenilesi karakterden çok etkilenmesi ve onun doğrudan ya da dolaylı etkisiyle "aydınlanmasından" alıyor.

Bu karakterlerin yaşamları iki ana bölümle kurgulanmakta: Yaşamlarının ilk bölümü asri hayatın geçici çekiciliğinden kurtulamadıkları, nefislerine hakim olamadıkları dönemden; ikincisi ise akıl-vicdan fakültelerini kullanmaya başlayıp islami bir yaşamın öznesi oldukları dönemden oluşuyor. Ebru ve Feyza bu kategorinin ideal tipleri. Senatörün Kızı'ndaki Ebru, romanın başında çılgınlar gibi dans ettiği bir geceyi, ve diskoları, klüpleri nasıl gezdiğini anlatırken kurgudaki yaşamın ilk bölümünün bir özetini sunmakta, ilerleyen sayfalarda ise yeni yaşamını "...daha dün denecek kadar yakın bir geçmişte alabildiğine özgür ve sorumsuz yaşıyordum; bugünse var olmak, benim için sorumluluktan ibaret hale geldi, insanlığa attığım ilk bilinçli adım bu" diyerek anlatmakta. Zira, "duygusallık ve alışkanlık dolu yaşantısını akıl ve inançla yenilemekte."⁵

İslami romanın kurgusunda, akla dayanma ve akıl-dışılık yukarıda tartıştığımız iki farklı yaşamı sıfatlayan iki kavrama dönüşüyor. Akıl-dışı alan islamın bir yaşam tarzı olarak benimsenmediği dünya olarak gösteriliyor. İnsanların bu yaşamın öznesi olmaları bilinçli (-akla dayanan) tercihlerinin nedeni değil, alışkanlıklarının, nefislerine hakim olamamalarının, dünyayı akılları ve vicdanlarıyla değil nefislerinin hükmündeki duygularıyla anlamlandırmaları (-anlamlandıramamaları) nedeniyle gerçekleşiyor. İslami romanın kurgusunda bu yanlış bilinçlilik ya da bilinçsizlik tasvirleri bir alt akıntı olarak hep var. Diğer bir yandan da İslami yaşamı seçenler yaşamlarını akıl ve inanç bütünlüğü içerisinde sürdürüyorlar ve "aydınlanıyorlar".

³Huzur Sokağı, s. 64.

⁴Minyeli Abdullah, s. 9.

⁵Senatörün Kızı, s. 146 ve s. 230.

Aydınlanan karakterler diye adlandırdığımız bu tipten bir diğer baskın özelliği, tıpkı özenilesi karakterlere de atfedildiği gibi, dikkat çeken dünyevi güzellikleri. Betimlenen ruh güzelliklerinin yanında fiziki güzellik değişen tonlarda sürekli anlatılıyor. Ve kurgu boyunca, devr-i gafletten (bilinç dışı yaşam), devr-i saadete (bilinçli yaşam) geçiş döneminde fiziki güzellik baskın olarak işleniyor ve bu fiziki güzelliğin etkileyiciliği süreç içerisinde edinilen İslami bilgiler ile birleşince, ortaya özenilesi karaktere dönüşmüş bir aydınlanan karakter çıkıyor. Bu noktadan sonra yeni aydınlanan karakterler kurgulanıyor ve bu süreç roman kurgusunun ana motifini oluşturuyor.

4. 3. Yardımcı Karakterler:

Kurgulanan bu tipler homojen bir özellikler demetinden yoksunlar. Yer yer ana karakterlere kötülük yapan solcular⁶, onları “rağmen yaşamaya” iten devlet görevlileri⁷ ya da kahramanlarla dini veya toplumsal konularda tartışmaya giren ve her seferinde düşündüklerini ana karakterler karşısında savunamayan tipler⁸ bu yardımcı karakterler nüfusunun ana tiplerini oluşturanlar.

5. İslami Romanda Kadın ve Aile:

İslami romanın kurgusunun merkezindeki temaların başında, kadın ve kadınına maledilen toplumsal kimlikler bulunmakta. Hatta birçok yerde, kurgunun bütünselliğini ve devamlılığını tehlikeye atmayı göze alarak, kadın hakkında açıklayıcı bilgiler verilmekte, kadın tanımlanmakta, toplumsal rolü belirlenmekte, cinselliğinin sınırları çizilmekte ve kadının, erkeğine, çocuğuna, dinine ve içinde yaşadığı topluma karşı yükümlülüklerinin altı çizilmektedir.

“Havva annemizin şahsında hülasa edilen mizacı ile, erkeğini kandıran ve erkekle şeytan arasında muvasalat rolü oynayan bir mahluk”⁹ olarak tanımlanan kadın özellikle yirminci yüzyıldaki çağdaş (-asri) kimliğiyle Müslümanları iğfal eden, onları zevkin ve şehvetin yatağında uyutan¹⁰, ve zaten yaradılışı dolayısıyla yarım olan bir varlık¹¹ olarak görülür.

Kadına yaklaşırken kullanılan ve pejoratif açılımlara gayet uygun olan yukarıdaki özcü söyleme karşın, roman kurgusu içerisindeki aydınlanan ve özenilesi karakterlerin herhangi bir olan kadın kahramanlar, yukarıdaki tanımlamaların ve tespitlerin karşısına, bir “Müslüman kadın” tanımlamasıyla çıkarılıyorlar. Aile'nin konumuz açısından önemi işte tam bu tanımlama aşamasında belirginleşiyor. Çünkü aile kavramı, Müslüman kadın kimliğinin içine tanımlandığı bir plato olarak ortaya çıkıyor. Zira, ailenin dışında bir “Müslüman kadın”ın nasıllığı üzerine herhangi bir kurgu geliştirilmiyor. Erkek, ailenin dışarıdaki temsilcisi, ona rızık sağlayan üye

⁶Sosyalist Yusuf Zaza. Bkz. Senatörün Kızı, s. 257.

⁷İlkokul Müdürü. Bkz. Huzur Sokağı, s. 340.

⁸Ferit ve Ercan. Bkz. Son Kavşak. Bu romanın ana kurgusu ilgili tema üzerine yoğunlaşmış durumda.

⁹Minyeli Abdullah, s. 212.

¹⁰A.g.e., s. 212.

¹¹A.g.e., s. 57.

olarak tanımlanıyor. Dış dünya erkekten soruluyor. Müslüman kadın ise aileye karşı (her üyesine tek tek) yükümlülükleri ile tanımlanıyor.

“Sizin (erkeklerin) kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların aile yuvasını, sizin hoşlanmadığınız hiçbir şeye çığnetmemeleridir. Kadınların da sizin üzerinizde hakları, meşru bir şekilde, her türlü yiyim ve giyimlerini temin etmenizdir.”¹² Kadın aileyi erkeğinin istediği şekilde korumakta, erkek de kadının geçimini sağlamaktadır. Zira kadın, zarif ve erkekten daha güçsüz olan yapısıyla evin hanımı, erkeğinin kadını, çocuğunun anası ve ilk mektebidir.¹³

Kadının ve ailenin, islami roman kurgusu içerisinde yüklendikleri görevlerin başında, cemaatin veya sıkça kullanıldığı gibi toplumun devamlılığını sağlamak ve ona sağlıklı üyeler yetiştirmek oluyor. Zira eğer kadın bu görevini reddeder ve aile-dışı yaşama girmeye ve kendisine orada bir yaşam alanı açmaya kalkışrsa, islami roman kurgusu, yaşamı boyunca izlerini üzerinden silemeyeceği trajediler yaşıyor böyle bir kahramana. Bununla birlikte, aile-dışı yaşama adım atan kadınların cezalandırılması yaşamlarının karartılmasıyla sınırlı kalmıyor; aynı anda bozdukları dengelerin, başta çocukları olmak üzere üyesi buldukları toplumun diğer fertlerini de olumsuz yönde etkilediği için, bu kadınlar bir kez daha suçlu bulunuyor. Örneğin özenilesi karakterlerden olan Ferit Bey, kurgunun ilerleyen safhalarında aydınlanan karakter olacak kızı Sıla'ya şöyle diyor: “Allah'ın bölüştürdüğü hayatı, haşa, verdiği adaleti beğenmeyip fitratımızın dışında başka şeyler aradığımızı düşündün mü? Kadın haklarının temelinde İslamiyet yatar. Bir de oradan oku, unutmaya sakın, tek taraflı oluş sakatlıklara gebedir. Kadın çalışmaya başlayınca peşinde onarılmaz bir harabe bırakmakta.”¹⁴

Aile yaşamının kadının yaşam alanına dönüştüğü islami romanların hepsinde, Müslüman kadının nitelikleri, vefakar, fedakar, sadık ve itaatli olmasıyla betimlenmekte.¹⁵

Üzerinde çalıştığımız romanların bir başka özelliği de geleneksel ataerkil ailenin yerine özellikle anne, baba, ve çocuklardan oluşan nükleer ailenin romanın kurgusu içerisinde önemli bir rol oynamasıydı. Evlenen oğulun karısını baba evine getirmesi yerine, “artık evleniyorsun kendine yeni bir ev tut (veya al)” şeklindeki tavır alışlar ağırlıktaydı. Asrılık ya da medenileşme, modernleşme diye adlandırılan ve çoğu zaman cahiliye devrine dönüş olarak kodlanan toplumsal ve kurumsal değişimler ve insana etkileri bir çok yerde eleştirilirken, özellikle modernleşmenin dönüştürdüğü kurumlar içerisinde bir İslami yaşamın kurgulanması ve özenilesi karakterlerin bu kurumlara üye edilmesi, ileride tartışacağımız ve geliştireceğimiz “İyiler ve Kötüler” adlı altbaşlık için tözel bir önem taşımakta.

6. İslami Roman ve Milliyetçilik:

¹²Sokağa Açılan Kapı, s. 192.

¹³A.g.e. s. 116.

¹⁴A.g.e. s. 105.

¹⁵Bkz. Huzur Sokağı, s. 113, 109, Minyeli Abdullah, s. 202, 227, Sokağa Açılan Kapı s. 186 ve izleyen sayfalar, vs.

İslami roman, çizdiği özenilesi ve aydınlanan karakterleri iki önemli kimlikle bezemekte. Daha önceki tartışmalarımızdan da anlaşılacağı gibi bunların ilki Müslümanlık. Karakterlerin kişiliklerine sindirilmiş ve değişen tonlarda sürekli kendini hissettiren ikinci kimlik ise Türklük. Burada özellikle altınının çizilmesi gereken nokta, Türklüğün, Müslümanlık kimliğinin içerisinde zenginleştirici bir unsur olarak değil, Müslümanlığın yanında, onu güçlendirici ve tamamlayıcı bir aidiyet adresi olarak kurgulanmasıdır.

Ümmet ve millet arasında bir tercih yapılmaktan kaçınılmakta ve ironik olarak belirtirsek, Müslüman Türklerin içerisinde yaşayabilecekleri bir “milli ümmet” tahayyülü baskın olarak kendini hissettirmektedir. Örneğin yardımcı karakterlerden biri olan Necati, asr-i yaşama benimsemiş kızlara sinirlendiğinde onlara şöyle çıkışır: “ Ya siz kızlar? Bir Müslüman Türk kıza demek için haya duyar insan size!”¹⁶ Benzer bir şekilde insani öğelerle bezenmiş ve bu niteliklerinin altı çizilerek konuşturulan Ayasofya, Abdülmecit kendisiyle yakından ilgilendiğinde duygularını şöyle dile getirmekte: “ Şimdi Süleymaniye ve Sultanahmet’ten daha Türktüm, daha Müslümandım.”¹⁷

Özenilesi karakterlerin başında gelen Ata, henüz aydınlanmamış bir karakter olan Ebru’ya verdiği didaktik söylevlerden birisinde, bir kimlik seçiminde veya yaratılmasında, başlangıç noktası olarak belirlenebilecek özelliği şöyle anlatmakta: “ Diğer milletlerden ayrı olmak, onlara benzememek şahsiyetimizin başlangıç noktasıdır. Bu şahsiyetin gelişmesi de milletimizin öz kültürüne sahip çıkıp yaşatmakla mümkün olur.”¹⁸ Türk milletinin öz kültürü, ki Türk milletinin öz olmayan kültürü de vardır ve bu batıcılıkla özdeşleştirilebilir, bir şahsiyet yaratmak için tutunulması gereken bir daldır. Görüldüğü üzere bir ümmet içerisinde erimek yerine, Türklüğe sırt çevirmeden bir kimlik tasarlamak, üzerinde önemle durulan bir tema oluyor. Bunu özellikle, önce aydınlanan sonra da özenilesi bir karakter olan Feyza’nın, İstiklal Marşı’nı dinlerken hissettiklerinde ve düşündüklerinde görmek mümkün: “ Feyza, saygı ile olduğu yerden İstiklal Marşını dinlerken benliğini manevi bir havanın kapladığını hissediyordu... Hele hakkıdır HAK’ka tapan milletimin istiklal! Mısra’ı ile kalbi acı ve buruk bir hisle burkuldu... Evet istiklal, HAK’ka tapan bir milletin elbet hakkıydı.”¹⁹

Yukarıdaki gibi bir milli duygular ve dini duygular kolajı, islami romanın karakterlerinin sık sık içinde devindikleri bir ruh iklimi olarak kurguların içine işlemiş durumda ve çizilen karakterlerin hiçbirisinin herhangi birini tercih etmemesi, şu andaki alt başlığımız için önem taşımakta.

7. Beraber Yaşamın Koşulları:

¹⁶A.g.e. s. 73.

¹⁷Ayasofya Dile Geldi, s. 153.

¹⁸Senatörün Kızı, s. 40.

* Alıntıda yazış biçimi aynen korunmuştur.

¹⁹Huzur Sokağı, s. 353.

Türkiye gündemini meşgul eden konuların başında gelen “beraber yaşamanın koşulları” uzun zamandır tartışılmakta. Çalışmamızın bu bölümünü de böyle bir tartışmanın nedenini oluşturan biz ve onlar ayrımının ve bir taraf olan Müslümanların bu konudaki tavırlarının islami roman içerisindeki yansımalarına ayırdık.

Yardımcı karakterlerden biri olan Belkis Hoca, en tipik aydınlanan karakter olan Ebru'ya, Müslümanın yükümlülükleri hakkında verdiği derslerden birisinde şöyle der: ”Namaz kılmak, oruç tutmak, örtünmek kadar, İslam’a zarar veren onu mutlak anlamda yaşamamıza fırsat vermeyen düşüncelerle de mücadele etmek görevlerimiz arasında(dır).”²⁰ Bunun çalışmamız içerisindeki önemi, rağmen yaşayan özenilesi karakterlerin, onları bu rağmen yaşamlara iten eyleyicilerle ve düşüncelerle mücadele etmelerinin, İslam’ın farzlarının yanında bir buyurgaç olarak yer alabilmesinde yatıyor. Gerçekten, islami romanın kurgusuna kalın hatlarla bir göz atmak bile yukarıda değindiğimiz temanın ne kadar önemli olduğunu fark etmemize yetmekte. Zira, özenilesi karakterleri özenilesi yapan niteliklerin başında, kendi yaşamlarında kurgulanmış “iyi yaşam” özelliklerini, çevrelerine anlatmaları, açıklamaları ve uygulanmalarında yol göstermeleri gelmekte. Fakat, bu özelliklerin yaşamdaki yansımalarının kurgulandığı bölümlerde özenilesi karakterin karşısında yer alan karakter her zaman potansiyel aydınlanan karakter olmakta. Bu nedenle, kurguların bu bölümleri konumuz açısından hayati önem taşımamakta. Fakat, Biz ve Onlar (ya da Öteki) ayrımının neredeyse incelenen tüm romanlarda kurguyu taşıyan bir ikileme olması özellikle içinde bulunduğumuz bölüm için açıklayıcı ipuçları barındırmakta.

Daha önceki bölümlerde sık sık vurguladığımız gibi, asr-i, modern ya da medeni yaşamlar diye adlandırılan ve bir siyasi güç olarak düzenle bütünleşmiş bulunan alan, İslami roman içerisinde “Onlar” olarak; İslami buyurgaçların yaşam biçimlerini düzenlediği alan ise “Biz” olarak imlenmekte. Yani bu ikilemenin içinde kurgulanmış özneler aslında aynı coğrafyayı paylaşan ve toplumu oluşturan kişilerden oluşmakta. Örneğin “Hristiyan Batı Alemi” diye adlandırılan alan “Biz” öznesinin karşısında duran bir “Öteki” olarak değil, toplumun asr-i yaşam şeklini seçen üyelerinin esinlendiği bir dış kaynak olarak algılanmakta. Hatta “Öteki”nin içerisinde bulunduğu hataları gözler önüne serebilmek için, Batı bir referans noktası olarak kullanılmakta. Batı’nın dinine sahip çıkarak gelişebildiği, hatta paralarının üzerine bile “biz Allah’a İnanırız” yazmaları sürekli olarak vurgulanan temalar. Bununla birlikte, Asr-i yaşamı seçen insanların (ki aslında bu bir seçim olarak değil, daha önce de tartıştığımız gibi bir “yanlış bilinçlilik sorunu” olarak algılanmaktadır), Hristiyanlar kadar bile olamadıkları da sık sık işlenmekte.²¹

Vurgulanılması gereken bir diğer nokta da “Biz” diye tanımlanan yaşam alanının karşısında duran “Öteki” diye adlandırılan yaşama bakışın, yer yer kontrolsüz bir toplumsal

²⁰Senatörün Kızı, s. 248.

²¹Huzur Sokağı, s. 265.

paranoya olarak ortaya çıkması oluyor. Zira, Asr-i dünyanın temel amacının, Müslümanları ortadan kaldırmak olduğu, zaten tarihin de bunu kanıtladığı ve asıl yapılması gerekenin, bir köşeye çekilip çileci (-ascetic) bir Müslümanlık anlayışını dış dünyadan soyutlanmış mekanlarda yaşamak olmadığı, tam da tersine toplumsal hayatın her alanında varolup bu “Öteki”yle mücadele etmek olduğu, İslami romanın en önemli özelliklerinden biri. Örneğin, aydınlanan karakterlerden biri olan Ebru ile çocukluğundan beri ona bakan Zehra Hanım arasında geçen şu konuşma tartışmamızı örnekler nitelikte:

Ebru: Sen bana Ana ol! Ağlama. Bak şimdi bu eşarbı başıma örteceğim ve gerekmediği sürece artık bir daha hiç çıkarmayacağım.

Zehra Hanım: Artık yalnız değilsin, tüm dünyaya savaş ilan edebilirsin.²²

Aynı romanın ilerleyen sayfalarında, İslam’ı yaşayan insanları beğenmeyenlerin ve o yaşamı seçmemiş olanların Allah düşmanı olduğu savunulmakta ve onlarla (Öteki ile) savaşmanın bir “Cihad” olduğu vurgulanmakta.²³

Benzer bir temayı Huzur Sokağı’nda da görüyoruz. Özenilesi karakterlerden biri olan Bilal, kendisine “Biz arkadaş mıyız?” diye soran bir gence, ancak onun da bir Müslüman olduğunu anladıktan sonra “Evet” demekte ve “Öteki”nin yaşam felsefesini gariblik ve sapıklık olarak betimledikten sonra, aslolanın cemiyetin kurtuluşu olduğunu anlatmaktadır.²⁴

Bir ara sonuç olarak belirtmek gerekirse, İslami romanda birlikte yaşamının koşulları, Öteki ve Biz ayrımını ortadan kaldıracak bir ortak zemin üzerinde çözüme kavuşturulmakta. Ve bu zemin, bütün romanlarda, “akıl ve vicdan ile kavranabilecek tek din olan” İslam olarak ortaya çıkmakta.

8. İyiler ve Kötüler ya da Sonuç Yerine:

Çalışmamızın bu son bölümünde, İslami romanın kurgusal çerçevesinin temelinde yatan bir ikiliği tartışacağız: “İyiler ve Kötüler”. Daha önceki bölümlerde incelediğimiz hemen hemen bütün temaların sıfatlayıcısı olan bu ikili aynı anda İslami bir “İyi Hayat”ın da sınırlarını çizmekte.

Sokağa Açılan Kapı’nın aydınlanan karakteri Sıla’ya, babası şöyle der: “Sen gözümde başka bir model, başka bir hayat, ayrı bir dünya olacaktın. Yaşadığımız cemiyetin hayat artıklarının dışında saf, duru, berrak, ak bir mendil kadar lekesiz ve asude bir hüviyete haiz...”²⁵

²²Senatör’ün Kızı, s. 224.

²³ Cf. A.g.e. s. 249.

²⁴ Cf. Huzur Sokağı s. 42

²⁵ Sokağa Açılan Kapı, s. 34.

Gerçekten İslami roman, potansiyel aydınlanan karakter olarak algıladığı okuyucusuna, içinde yaşadığı kokuşmuş cemiyetin sunduğu kötü hayata alternatif olarak yeni ve iyi bir hayat sunma iddiasında. Yeni, çünkü böyle bir yaşam şekli, cemiyetin üyelerinden gizleniyor ve akıllarında ve vicdanlarında böyle bir yaşamı kurgulamalarını engelliyor ve bu nedenle özü Kuran'da olan bu yaşam, cahiliye devrini yaşayan insanlara yeni bir hayat olarak görünüyor.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, bu yeni ve iyi hayatın varolan sosyo- ekonomik düzenin kurumlarının üzerine kurgulanıyor olması. Kendilerinin de belirttiği gibi bir Ruh İnkılabı'na dayandırılması gereken bir yaşam bu.²⁶ İslami romana göre ahlaki bir yeniden doğuş, varolan toplumsal düzenin iyileşmesinin tek koşulu. Kurumlar modern, ekonomik sistem modern (Kapitalizm) ve kurgulanan yaşamlar, Kitab'a dayalı ve "iyi".

Minyeli, böylesi bir iyi yaşamın en önemli özelliklerini şöyle sunmakta: "İslamiyete hizmet et. İslamiyete hizmet, hem gaye, hem maksat, hem de hayattır. Sen bir mü'minsin. Ölçü ve ahenk içinde yaşamaya mecbursun! Şunu unutma ki ailenle, çocuklarınla, muhitinle olan her hal ve hareket, Allah'ın bize gönderdiği ölçülere göre kıymet alır."²⁷ Bu hizmetin içerisinin nasıl doldurulduğunu daha önce tartıştığımız: İslam dışında seçilmiş yaşamları "devr-i gaflet" dönemleri olarak algılayıp, gaflet uykusundaki insanlara "doğruyu" anlatıp, onların da bu "iyi hayat"ı yaşamalarını sağlamak.

Aynı zamanda İslami romanın, asıl kurtarılması gereken hedef olarak cemiyeti seçtiğini de göze alırsak²⁸, İslam'ın ortak bir ahlak olarak sunulduğu ve toplumun ancak tüm üyelerince uygulanması halinde gerçek değerine ulaşabileceğinin öne çıkarıldığını söyleyebiliriz.

Bu ortak ahlak anlayışının özelliklerinin, daha önceki bölümlerde tartıştığımız Özenilesi karakterlerin özenilesi yaşamlarında, "Kadın"ın içine kurgulandığı ailenin yapısında ve aile üyelerine düşen görevlerde, milli bir kimlik tahayyülünde ve ortak yaşamın ön-koşullarında, nasıl çizildiğini görmüştük.

Ve bu son bölümde de tüm bu projenin oturtulduğu çerçevenin özellikleri tartışıldı. Seçkimizin az sayıda kitabı kapsamı nedeniyle ve İslami romanı bağlayabilecek saptamalarımızın doğruluk değerinin, incelenilen romanlardaki homojen özelliklere dayandırılması dolayısıyla, bir çok konu inceleme dışında tutuldu. Bu çalışmayı takip edecek ve daha fazla romana dayanılarak yapılacak bir çalışmaya giriş niteliği taşıyan incelememizi burada tamamlıyoruz.

Referanslar:

Yıldız, Ahmet Günbay, Sokağa Açılan Kapı, Timaş Yayınları, İstanbul, 1995.

Şenler, Şule Yüksel, Huzur Sokağı, Timaş Yayınları, İstanbul, 1994.

²⁶ Cf. Ağlatan Notlar, s. 236.

²⁷ Minyeli Abdullah, s. 217.

²⁸ Cf. Beraber Yaşamının Koşulları adlı bölüm.

Uzunyaylalı, M. Talat. Senatör'ün Kızı, Beka Yayınları, İstanbul, 1992.
Hekimoğlu İsmail, Minyeli Abdullah, Timaş yayınları, İstanbul, 1995.
Gedik Hüseyin, Ağlatan Notlar, Beka Yayınları, İstanbul, 1994.
Yılmaz, Durali, Ayasofya Dile Geldi, Beka Yayınları, İstanbul, 1992.
Yavuz, İbrahim Ulvi, Son Kavşak, Beka Yayınları, İstanbul, 1991.